

Liubov Derdziak

 <https://orcid.org/0000-0001-8611-1227>

Instytut Teologiczny św. Józefa Bilczewskiego, Lwów

WPLYW ROZPORZĄDZEŃ SANITARNYCH I EPIDEMIOLOGICZNYCH NA OBECNOŚĆ WIERNYCH LWOWSKIEGO KOŚCIOŁA W NABOŻEŃSTWACH LITURGICZNYCH

 <https://doi.org/10.15633/9788363241599.06>

COVID-19 pojawił się na Ukrainie już na początku marca 2020 roku. 3 marca w obwodzie Czerniowieckim został odnotowany pierwszy przypadek zachorowania na SARS-COV-2. Rząd ukraiński wydał natychmiastowe rozporządzenia, mające na celu powstrzymanie szerzącego się wirusa.

Wszyscy duchowni zostali zobowiązani do wprowadzenia odpowiednich ograniczeń oraz zabiegów sanitarnych. Władze kościelne, biskupi miejsca, biskupi Kościoła Rzymskokatolickiego na Ukrainie oraz Rada Biskupów miasta Lwowa wydali stosowne komunikaty i zarządzenia w celu zachowania zdrowia duchowieństwa i wiernych. Wprowadzono ograniczenia udziału w mszach świętych i innych sakramentach. Zabroniono niektórych sakramentaliów, na przykład wody święconej, a także oddawania czci krzyżowi i ikonom poprzez pocałunek lub jakikolwiek inny kontakt fizyczny.

Konferencja wszystkich wyznań religijnych na Ukrainie wydała wskazówki dla duszpasterzy na czas trwania epidemii wirusa SARS-COV-2. Każdy według własnego temperamentu oraz zdolności musiał odnaleźć się w zaistniałych warunkach sanitarno-epidemiologicznych. Dla wielu osób odcięcie od niedzielnej Eucharystii oraz liturgii Triduum Paschalnego było niezwykle trudnym doświadczeniem. Inni zaś z ulgą przyjęli informację o tym, że nie muszą chodzić do kościoła i że nie ma za to żadnych konsekwencji, gdyż została udzielona dyspensa.

Warto przyrzeć się chronologii tych wydarzeń, gdyż pokazuje ona proces wchodzenia i wychodzenia z okresu lockdownu. Przedstawimy tylko niektóre dokumenty władz państwowych i kościelnych, które wydają się najbardziej odpowiednie dla ukazania zarysowanego tematu.

I. ROZPORZĄDZENIA SANITARNE WŁADZ PAŃSTWOWYCH

W celu zapobiegania rozprzestrzeniania się choroby 11 marca 2020 przyjęto Ustawę o wprowadzeniu kwarantanny ogólnokrajowej. Obowiązywała ona od 12 marca do 3 kwietnia 2020 roku. Zakazano prowadzenia zajęć w szkołach oraz na uczelniach, a także organizowania większych zgromadzeń (ponad 200 osób)¹.

17 marca 2020 roku Werchowna Rada Ukrainy ustaliła mandat za samowolne porzucenie miejsca odbywania kwarantanny przez osoby zarażone. Jego wysokość wynosiła od 17 tysięcy do 32 tysięcy hrywien. Uchwalono również odpowiedzialność kryminalną za umyślne zarażenie innych. Jeżeli osoba chora umyślnie kontaktowała się z innymi ludźmi, groził jej areszt do 6 miesięcy, pozbawienie wolności lub uwięzienie do 3 lat².

Na początku kwietnia tego samego roku Policja Narodowa Ukrainy zwróciła się do wiernych z prośbą o to, aby uczestniczyli w mszach świętych poprzez transmisje. Od 6 kwietnia (Wielkanoc w 2020 roku przypadała 9 kwietnia według kalendarza gregoriańskiego) zarządzono, że w Eucharystii w świątyniach może uczestniczyć tylko dziesięć osób, z zachowaniem dystansu i środków ostrożności (maseczki, dezynfekatory). Od 2 kwietnia obywatele mogli poruszać się w przestrzeni społecznej w grupach jedynie dwuosobowych. Tylko kapłani i służba kościelna byli

- 1 Кабінет Міністрів України, *Постанова від 11 березня 2020 р. № 211, Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19*, <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19> (dostęp: 01.11.2021).
- 2 *Верховна Рада ввела адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення правил карантину при коронавірусі. Офіційний сайт Національної поліції*, https://www.npu.gov.ua/news/golovne/verxovna-rada-vvela-administrativnu-ta-kriminalnu-vidpovidalnist-za-porushennya-pravil-karantynu-pri-koronovirusi/?fbclid=IwAR2UXTCUWDHl6710yT_oLftjgLoxH-44Trpf3oxwUq1PFMfWR88nt2ya9s (dostęp: 01.12.2021).

zwolnieni z tych ograniczeń, gdyż mieli zagwarantować transmisje mszy dla wiernych przebywających w domach³.

3 czerwca odbyło się posiedzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy, w czasie którego zapadły decyzje o złagodzeniu niektórych ograniczeń sanitarnych. Zezwolono na odprawianie nabożeństw na świeżym powietrzu przy zachowaniu dystansu 1,5 metra, a wewnątrz świątyń mogła przebywać jedna osoba na pięciu metrach kwadratowych. Także osobom po 60. roku życia pozwolono na zakończenie samoizolacji. Podkreślono, że te zmiany będą działały według zasad „kwarantanny adaptatywnej”, czyli w każdym regionie będą ustanawiane zgodnie z aktualnymi potrzebami⁴.

26 sierpnia ukazała się informacja o tym, że kwarantannę adaptacyjną przedłużono do 31 października. Decyzję uzasadniano szybkim wzrostem liczby zakażeń koronawirusem. Podkreślono, że: „nowa rzeczywistość dyktuje nowe zasady oraz konieczność dokładnego zachowywania zasad bezpieczeństwa”⁵.

Od 14 września 2020 roku z powodu nowych zarażeń koronawirusem utworzono podział na strefy: zielona, żółta, pomarańczowa i czerwona⁶.

2. DOSTOSOWANIE SIĘ DO ROZPORZĄDZEŃ SANITARNO-EPIDEMIOLOGICZNYCH PRZEZ WŁADZE KOŚCIELNE

Biskupi Kościoła Rzymskokatolickiego na Ukrainie zwrócili się do wiernych, aby trwali na modlitwie suplikacją do Boga z prośbą o uratowanie nas przed zarazą, głodem, wojną oraz ogniem. Stwierdzili, że na wypadek

3 ВРЦіРО обговорили з головою Нацполіції роботу храмів під час карантину, http://rkc.lviv.ua/news_view-vrciro_obgovorula_z_golovoyu_Nacpolicii_robotu_xramiv_pid_chas_karantunu-ua (dostęp: 17.10.2021).

4 Карантинні обмеження будуть поступово послаблюватися – рішення Уряду, <https://auc.org.ua/novyna/karantynni-obmezheniya-budut-postupovo-poslablyuvatysya-rishennya-Uryadu> (dostęp: 03.11.2021).

5 Уряд подовжив адаптивний карантин до 31 жовтня, <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-podovzhiv-adaptivnij-karantin-do-31-zhovtnya> (dostęp: 02.12.2021).

6 «Червона», «помаранчева», «жовта» та «зелена» зони карантину: де і які обмеження, <https://www.slovoidilo.ua/2020/09/14/infografika/suspilstvo/chervona-pomarancheva-zhovta-ta-zelena-zony-karantynu-yaki-obmezheniya> (dostęp: 01.12.2021).

zaprowadzenia restrykcji sanitarnych na terytorium całej Ukrainy pragną przypomnieć podstawowe rzeczy, których powinni się trzymać katolicy, czyli: modlić się do Boga, zwłaszcza o powstrzymanie szerzącej się epidemii koronawirusa, oraz modlić się przy pomocy suplikacji w intencjach osobistych i wspólnych, zwłaszcza w intencji ludzi chorych i pracowników medycznych, którzy walczą z wirusem. Zachęcili wiernych do tego, aby zamyślili się nad własnym życiem i w tym trudnym czasie zrobili dobry rachunek sumienia, a następnie przystąpili do sakramentu spowiedzi. Kapłanów pouczono, aby podczas spowiedzi zachowywali wszystkie warunki bezpieczeństwa. Ponadto zwrócili uwagę, że w czasie, gdy epidemia zwiększa swój zasięg, nie powinno zabraknąć ludziom chleba życia, czyli Eucharystii, ale przedstawiono jednocześnie pewne warunki jej przyjmowania. Biskupi apelowali do kapłanów, aby, gdy zajdzie taka potrzeba, zwiększyli liczbę mszy świętych, by w każdej z nich uczestniczyło mniej ludzi. Kropielnice z wodą święconą miały zostać opróżnione. Zaproponowano, żeby wierni zachowywali dystans społeczny. Zmieniono też formę przekazywania znaku pokoju – zamiast podawania ręki wystarczył ukłon lub kiwnięcie głową w kierunku osób najbliższych.

Największą troską biskupów stali się ludzie w podeszłym wieku, chorzy oraz dzieci. Oni nie brali udziału w liturgiach Kościoła, ale mieli przyjmować komunię świętą w domu, przy zachowaniu zasad bezpieczeństwa, by nie zarazić kapłana, który będzie przynosił Ciało Pańskie. Te same grupy osób zachęcono do udziału w mszach świętych poprzez transmisje online oraz do przyjmowania duchowej komunii świętej. Zachęcono duszpasterzy, aby byli bardziej wrażliwi w służeniu ludziom chorym.

Wszyscy zostali poproszeni o to, aby nie ulegali panice i przestrzegali wszystkich rozporządzeń Ministerstwa Zdrowia jako strony kompetentnej. Na koniec podano propozycję modlitwy o powstrzymanie szerzącej się epidemii koronawirusa⁷.

16 marca duchowieństwo archidiecezji lwowskiej rzymskokatolickiej zostało poinformowane drogą elektroniczną o tym, że do 31 marca w kuirii nie będą przyjmowane osoby świeckie. Swoje sprawy mogli załatwić

7 *Звернення Єпископія Римсько-Католицької Церкви в Україні з приводу ситуації навколо епідемії коронавірусної інфекції*, <http://ewtn.org.ua/novyny/zvernennya-yepyskopiv-rymsko-katolytskoyi-tserkvy-v-ukrayini-z-pryvodu-sytuatsiyi-navkolo-epidemiyi-koronavirusnoyi-infektsiyi/> (dostęp: 10.10.2021).

jedynie telefonicznie lub mailowo. To ograniczenie nie dotyczyło duchowieństwa oraz sióstr zakonnych, jednak zalecano, by także oni starali się kontaktować tą samą drogą, co wierni.

Zaostrzenie rozporządzeń sanitarno-epidemiologicznych przypadło na czas przed Wielkanocą, czyli w okresie Wielkiego Postu. Rada Biskupów miasta Lwowa stale zachęcała do tego, by słuchać zaleceń lekarzy. Wypełniając je, wierni pomagali służbie zdrowia w walce z chorobą i mogli ustrzec siebie oraz swoich bliskich przed zarażeniem.

Biskupi podkreślali, by nie traktować tej choroby jako boskiej kary, a raczej jako „przypomnienie nam o tym, jakimi powinniśmy być ludźmi”. Chrześcijanie przede wszystkim mają „być czujnymi wobec siebie i bliźnich, prawidłowo zakładać maseczki ochronne, unikać wielkich zgromadzeń ludzi, dezynfekować ręce i powierzchnie, utrzymywać dystans, bez potrzeby nie spotykać się z innymi oraz nie chodzić na zakupy do supermarketów czy centrów zabaw. Być czujnymi wobec własnego stanu zdrowia i nie bać się, w razie potrzeby, korzystać z opieki lekarskiej”⁸.

Biskupi Ukrainy zwrócili się z prośbą do Stolicy Apostolskiej o udzielenie odpustu zupełnego za pobożne uczestniczenie w nabożeństwie gorzkich żali przez wiernych katolików Ukrainy. Kardynał Maurus Piacenza 10 marca 2020 roku protokołem prot. № 253/20/I udzielił takiego przywileju. Podkreślono, że jeżeli wierni z powodu choroby lub z innych poważnych przyczyn (za takowe należało uważać wprowadzony lockdown) nie byli w stanie uczestniczyć w nabożeństwie wraz z całą wspólnotą parafialną, mogli odprawić to nabożeństwo indywidualnie i też uzyskać odpust zupełny pod warunkami zwykłymi. Było to bardzo trudne do spełnienia, gdy ludzie nie mieli dostępu do komunii i spowiedzi⁹.

Powołując się na kanony prawa kanonicznego, metropolita lwowski Mieczysław Mokrzycki udzielił „dyspensy od obowiązku uczestnictwa we mszy św. w niedzielę i dni świąteczne nakazane – aż do odwołania”. Tą dyspensą metropolita ogarnął wiernych diecezji oraz przybywających na jej teren. Wytłumaczył, że dyspensza oznacza, iż wierni, nie uczestni-

8 Apel podpisało dziewięciu biskupów różnych konfesji działających we Lwowie. *Звернення Ради єпископів міста Львова до мешканців через загострення епідситуації в місті, у зв'язку із поширенням Covid-19*, <https://city-adm.lviv.ua/news/society/religion/284694-rada-iepyskopiv-lvova-oprylyudnyla-zvernennia-do-virian-cherez-zahostrennia-epidsytuatsii-v-misti> (dostęp: 01.11.2021).

9 M. Piacenza, 10 marca 2020 roku protokołem № 253/20/I.

cząc w mszy świętej, nie popełniają grzechu w tym czasie. Jako formę modlitwy arcybiskup polecił modlitwę indywidualną oraz rodzinną. Zachęcił także do korzystania z transmisji mszy świętej radiowej, telewizyjnej oraz internetowej. Zwrócił uwagę na to, że w czasie słuchania lub oglądania Eucharystii wierni powinni zachowywać odpowiednie postawy i wykonywać gesty liturgiczne. Gorąco zachęcał do przyjmowania komunii świętej duchowej¹⁰.

Konferencja rzymskokatolickich biskupów Ukrainy wydała odpowiednie rekomendacje oraz wskazówki dla duszpasterzy i wiernych na czas trwania zagrożenia epidemiologicznego. W tym dokumencie, który zawiera siedemnaście punktów, można przeczytać:

1. Duszpasterze powinni pozostawać w parafiach i być dyspozycywnymi w niesieniu posługi, nade wszystko posługi słowa: komunikować się z wiernymi poprzez telefon, środki społecznego przekazu. Ludzie powinni „słyszeć głos” swoich pasterzy, a kapłani powinni być gotowi do dawania im Słowa Bożego i Sakramentów.
2. Na wypadek choroby duszpasterza jest on zobowiązany poddać się samoizolacji oraz leczeniu. Musi też poinformować biskupa o chorobie. Nie powinien zaniedbywać modlitwy za swoich wiernych oraz winien podtrzymywać z nimi kontakt.
3. Rząd narzucił ograniczenia dla zgromadzeń. Na liturgiach nie mogło być więcej niż dziesięć osób. Biskupi zaproponowali, aby w Eucharystii, pogrzebach i innych uroczystościach brały udział jedynie te osoby, które zamówiły intencję mszalną (dotyczyło to również mszy niedzielnych). Ten akapit został wydzielony na czerwono, jako bardzo ważny. Zwrócono uwagę na konieczność dezynfekowania oraz wietrzenia świątyń. Podkreślono, aby do kościołów nie wpuszczać ludzi z objawami choroby.
4. Przypomniano o dyspensie od niedzielnej mszy świętej zwłaszcza dla ludzi starszych, chorych i dzieci.
5. W związku z ogólną kwarantanną zarządzono wstrzymanie katechez. Rodziców zachęcono do domowej katechezy poprzez wspólną modlitwę i czytanie Pisma Świętego, a katechetów do podjęcia katechizacji online.

10 M. Mokrzycki, *Dekret*, 14 marca 2020, nr 87 VB 2–12/20.

6. Zwrócono uwagę, że znak pokoju należy przekazywać jedynie poprzez skłon głowy.
7. Przed udzieleniem komunii świętej kapłani byli zobowiązani do zdezynfekowania dłoni. Dopuszczono dla wiernych formę przyjmowania komunii na rękę, z uprzednim zdezynfekowaniem dłoni i pouczeniem o tym sposobie przyjmowania Jezusa Eucharystycznego. Zachęcano, aby udzielano Ciała Pańskiego najpierw tym wiernym, którzy chcieli ją przyjąć na rękę, a następnie tym, którzy ją przyjmowali w sposób tradycyjny – do ust.
8. Pojawiło się pytanie o Wiatyk. Podkreślono, że „w czasie trwania epidemii szczególne znaczenie ma komunia św.,” gdyż od zawsze w chwilach, gdy istnieje zagrożenie życia, chrześcijanie o nią proszą. Zwrócono uwagę na to, że wierni powinni zostać pouczeni o żalu za grzechy oraz o duchowej komunii. Zaznaczono, że dla ludzi w izolacji „będą to jedyne środki dostępne”.
9. Jako środek zapobiegawczy rozprzestrzeniania się wirusa nakazano usunięcie wody święconej z kropielnic. Wierni mogli natomiast przynosić wodę do poświęcenia.
10. Zachęcono wiernych, aby w drogach krzyżowych brali udział online, dzięki czemu unikano zgromadzeń. Podkreślono ogromne znaczenie tego nabożeństwa dla duchowości chrześcijańskiej.
11. Zwrócono uwagę, by oddawać szacunek krzyżowi i ikonom poprzez skłon, a nie pocałunek.
12. Kapłani zostali zobowiązani do tego, by świątynie były otwarte dla modlitwy prywatnej, aby wierni mogli adorować Najświętszy Sakrament i mieli dostęp do sakramentu spowiedzi.
13. Duszpasterze mieli dać ludziom możliwość przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania. Jednocześnie powinni zatroszczyć się o bezpieczeństwo własne oraz penitentów: antyseptyki, dodatkowa cerata lub szyba szklana.
14. Ciężko chorzy, jeżeli o to poproszą, mają prawo do otrzymania sakramentów także w szpitalach. Duszpasterze powinni być gotowi „odpowiadać na ich prośby” przy jednoczesnym zachowywaniu wszystkich zasad bezpieczeństwa.

15. Podkreślono, że zachorować może każdy, dlatego należy podchodzić do chorych z należyтым szacunkiem. Jeżeli ktoś nie zarażał złośliwie, to nie jest winien zakażenia innych ludzi.
16. Ponieważ ludzie są przełęknięci z powodu szerzącego się wirusa, potrzebują usłyszeć słowa pełne nadziei i wsparcia.
17. Aby każdy mógł usłyszeć słowa nadziei, duszpasterze powinni z troszczyć się o to, aby ich słowo docierało do wiernych za pomocą środków masowego przekazu: radia, telewizji, kanałów internetowych i sieci społecznych¹¹.

Biskupi Konferencji Episkopatu Ukrainy, zwracając się do kapłanów, osób życia konsekrowanego oraz wszystkich wiernych, zaznaczyli, że obowiązek zachowania zdrowia własnego oraz swoich bliskich wynika z podwójnego przykazania miłości. Rozumiejąc tęsknotę wiernych za nabożeństwami wielkopostnymi, zachęcili wszystkich do tego, aby w czasie trwającej epidemii godzina 19:30 stała się godziną świętą, czyli poświęconą modlitwie wspólnej, rodzinnej oraz indywidualnej. Kapłanów oraz osoby zakonne wezwano do modlitwy przed wystawionym Najświętszym Sakramentem. Miało to być transmitowane przez „Radio Maryja” oraz „Telewizję Wiekuistego Słowa”. Intencją modlitewną było oddalenie zagrożenia pandemii oraz zachowanie wszystkich w dobrym zdrowiu i „ustrzeżenie od nagłej i niespodzianej śmierci”¹².

Proboszczowie parafii otrzymali wzorzec ogłoszenia, które miało informować wiernych o tym, że w liturgii, w okresie od 17 marca do 3 kwietnia 2020 roku, może brać udział jedynie dziesięć osób. Wiernych zachęcono, aby bez potrzeby nie opuszczali swoich domów i korzystali ze środków antyseptycznych. Zaproszono ich też do udziału w życiu liturgicznym za pomocą środków masowego przekazu.

W swoim komunikacie, rozpoczynającym się od słów: „Nigdy nie przypuszczałem...”, metropolita lwowski ze smutkiem stwierdził, że po raz pierwszy na mszę krzyżma zaprasza jedynie księży dziekanów. Reszta duchowieństwa, osób konsekrowanych i wiernych zachęcił do uczestniczenia w tej liturgii poprzez oglądanie transmisji na kanale YouTube. Po-

11 Конференція Римсько-католицьких Єпископів України, *Рекомендації для пастирів у часі епідемії коронавірусу* (kapłani otrzymywali drogą mailową).

12 Biskupi Rzymsko-Katolickiego Kościoła w Ukrainie, *W tym trudnym czasie*, Uroczystość Świętego Józefa, 19 marca 2020 roku, nr 8/2020.

święcone oleje duszpasterze mieli odebrać od księży dziekanów w Wielki Czwartek. Ceremonia przekazania, na prośbę metropolity, miała być poprzedzona modlitwą przed Najświętszym Sakramentem. Arcybiskup zachęcił wiernych do prywatnej modlitwy przed „Ciemnicą i Grobem Pańskim”. Podkreślił, że dla wielu będą to bardzo trudne święta. Wyraził nadzieję, że rychło skończy się pandemia, jeżeli wierni będą postępować odpowiedzialnie i nie zaprzestaną modlić się w tej intencji¹³.

23 marca 2020 roku metropolita lwowski wydał *Dekret*, w którym dla „dobra duchowego osób konsekrowanych”, w oparciu o kanony prawa kanonicznego, udzielił osobom zakonnym zezwolenia na wystawianie Najświętszego Sakramentu w monstrancji oraz na udzielanie komunii świętej (jeżeli nie mają możliwości uczestniczenia w Eucharystii) poprzez przełożonych lub osoby do tego wyznaczone¹⁴.

Także 23 marca 2020 kapłani otrzymali wiadomość z kurii metropolitalnej, którą mieli podać do wiadomości wiernym: w każdą niedzielę, w czasie trwania lockdownu, o 9:30 państwowa telewizja ukraińska na kanale pierwszym miała prowadzić transmisję mszy świętej z katedry rzymskokatolickiej św. Aleksandra z Kijowa. 31 marca duchowieństwo i osoby życia konsekrowanego zostali poinformowani o tym, że także kanał 5 telewizji ukraińskiej będzie prowadzić transmisję mszy świętej o 9:30 z tej samej katedry¹⁵.

2 kwietnia działacze kościelni zwrócili się z prośbą do policji o umożliwienie kontynuowania opieki nad ludźmi bezdomnymi, by dać im możliwość przeżycia trudnego czasu pandemicznego¹⁶.

Konferencja biskupów rzymskokatolickich Ukrainy podała wytyczne oraz rady dotyczące sprawowania liturgii w czasie świąt wielkanocnych w roku 2020. Udzielając na początek rad ogólnych, biskupi przypomnieli, że w uroczystościach będzie mogło brać udział jedynie dziesięć osób, inni mogli się połączyć online. Zwrócono uwagę na to, by były to liturgie nie

13 M. Mokrzycki, *Nigdy nie przypuszczałem*, Lwów, 21 marca 2020, nr 90/2020.

14 M. Mokrzycki, *Dekret*, Lwów, 23 marca 2020 roku, nr 91 WK-3/20.

15 Єпископи Римсько-Католицької Церкви в Україні, *Інструкції для Пастирів щодо святкування Великого Тижня і Пасхального Тридення у 2020 році у випадку продовження карантину*, 27 березня 2020 року, № 10/2020.

16 ВРЦіРО обговорила з головою Нацполіції роботу храмів під час карантину, http://rkc.lviv.ua/news_view-vrciro_obgovorula_z_golovoju_Nacpolicii_robotu_xramiv_pid_chas_karantunu-ua (dostęp: 17.10.2021).

nagrane, lecz transmitowane na żywo. Pouczono, że jeżeli ktoś nie jest w stanie skorzystać ze spowiedzi wielkanocnej, powinien wzbudzić żal za grzechy oraz przyjąć komunię duchową. Także kapłani odprawiający mszę w koncelebrze powinni zachować ostrożność, przyjmując komunię jedynie poprzez zanurzenie Hostii we Krwi Pańskiej. Zachęcono, by porzeby odprawiać na świeżym powietrzu, a udział wiernych został ograniczony do dziesięciu osób. Wierni zostali zaproszeni do zwiększenia ilości czasu na modlitwę, do włączenia się w modlitwę brewiarzową Kościoła, a także do uczestniczenia we wszystkich obrzędach liturgicznych online. W Wielki Piątek zabroniono oddawania czci krzyżowi poprzez pocałunek lub jakkolwiek inny kontakt fizyczny z nim. Kapłanom wskazano miejsca, które miały zostać przez nich opuszczone w obrzędach liturgicznych¹⁷. Do liturgii Wielkiego Piątku została dodana jeszcze jedna modlitwa: o powstrzymanie epidemii i za wszystkich, którzy ucierpieli z jej powodu.

17 kwietnia 2020 roku Konferencja Biskupów Ukrainy zwróciła się do wiernych, którzy pozostawali w swoich domach i nie mogli uczestniczyć w Eucharystii we wspólnocie Kościoła, z propozycją, aby „nauczyli się przeżywać niedzielę w rodzinie, we własnym kościele domowym”. Zostały podane propozycje rozważania Słowa Bożego na Niedzielę Miłosierdzia¹⁸. Wierni zostali pouczeni, w jaki sposób głowa rodziny powinna dokonać poświęcenia pokarmów świątecznych przed uroczystym posiłkiem w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego¹⁹. Skorzystano także z propozycji liturgicznej polskiej²⁰. Dzięki temu wierni, którzy nie mieli możliwości uczestniczenia w liturgii w kościele, mogli „głębiej przeżyć obchody tych świętych dni”.

Zgodnie z postanowieniem Stolicy Apostolskiej w archidiecezji lwowskiej zarządzono na 30 kwietnia 2020 roku odprawienie „mszy o ustanie epidemii”. Wybrano fioletowy kolor szat liturgicznych²¹. Kapłanom, drogą

17 Єпископи Римсько-католицької Церкви в Україні, *Інструкція для пастирів щодо святкування Великого тижня і пасхального тридення у 2020 році у випадку продовження карантину*, 27 березня 2020 року, № 10/2020.

18 *Домашня літургія слова*, <http://nedilya.tilda.ws/> (dostęp: 09.10.2021).

19 *Благословення столу перед споживанням великодніх страв в неділю воскресіння Господнього*.

20 Pojawiła się na rynku książka zatytułowana: *Święta w domu. Święte Triduum Paschalne. Teksty liturgiczne do modlitwy rodzinnej w domu*, Bolesławiec 2020.

21 Мечислав Мокшицький, *Комунікат*, 28 квітня 2020 року № 22/2020.

mailową, wysłano ukraińskie tłumaczenie części zmiennych mszy oraz antyfon o ustanie epidemii.

U wiernych, którzy praktykowali nabożeństwa pierwszych sobót oraz pierwszych piątków, pojawiły się wątpliwości, czy przerwane nabożeństwa muszą powtarzać. Były one spowodowane ograniczeniami nie tylko przemieszczania się, lecz także uczestniczenia w mszach świętych. Biskup Jacek Pyl, który w Konferencji Episkopatu Ukrainy jest odpowiedzialny za „Komisję w sprawach Liturgii”, pouczył wiernych, że zgodnie z prawem kanonicznym nie muszą powtarzać tych nabożeństw, gdyż wystarczy je kontynuować. Jeżeli chodziło zaś o komunię świętą, to skoro nie mogli jej przyjąć z powodu ograniczeń, niech starają się przyjmować komunię duchową. To samo dotyczyło sakramentu spowiedzi. Skoro nie mogli przystąpić do spowiedzi, niech starają się wzbudzać żal doskonały za swoje grzechy²².

Arcybiskup Mieczysław Mokrzycki w *Komunikacie* z 28 maja 2020 roku podkreślił, że w związku z wprowadzonymi ograniczeniami, „procesja centralna” ulicami Lwowa z okazji uroczystości Bożego Ciała nie zostanie zorganizowana. Z tego powodu zwrócił się do proboszczów z prośbą, aby procesję do czterech ołtarzy odbyto w każdej parafii w celu oddania czci Jezusowi Eucharystycznemu i połączono ją z modlitwą o ustanie pandemii²³.

Od 4 czerwca 2020 wprowadzono zmiany dotyczące uczestnictwa w Liturgii. Od 5 czerwca obowiązywały zasady: jedna osoba na pięć metrów kwadratowych; dystans między wiernymi miał wynosić minimum półtora metra; osoby w wieku powyżej lat 60 nie musiały już pozostawać w samoizolacji²⁴.

W związku z niesłabnącymi ograniczeniami epidemiologicznymi oraz restrykcjami władzy świeckiej 28 sierpnia 2020 roku arcybiskup Mokrzycki, zwracając się do kapłanów i osób życia konsekrowanego, ze zrozumieniem i współczuciem podkreślił trudne czasy dla duchowieństwa

22 Яцек Пиль, Коментар щодо практики перших п'ятниць і субот у час пандемії, <http://liturgia-rkc.org.ua/index.php/novyny/153-komentar-shchodo-praktyky-pershykh-piatnyts-i-subot-u-chas-pandemii> (dostęp: 01.11.2021).

23 М. Мокрзцькы, *Комунікат*, 28 мая 2020.

24 Карантин в Україні: які обмеження скасовано з 5 червня, <https://www.slovoidilo.ua/2020/06/05/novyna/suspilstvo/karantyn-ukrayini-yaki-obmezheniya-skasovano-5-cherwnya> (dostęp: 01.11.2021).

i wiernych, które są spowodowane pandemią. Z jej powodu duszpasterze natrafili na trudności z „zabezpieczeniem materialnym wszystkich potrzeb związanych z utrzymaniem parafii”.

W duchu troski o zdrowie wiernych i młodzieży metropolita odwołał odbywające się rokrocznie wydarzenia: procesję ku czci bł. Jakuba Strzeмиę, kongregację duchowieństwa (zaplanowaną na 12 września 2020 roku) oraz archidiecezjalny zjazd młodzieży (który miał się trwać od 11 do 13 września 2020).

Aby zaradzić potrzebom duchowym i kontynuować tradycję diecezjalną, metropolita zachęcił duszpasterzy, aby wierni modlili się przed relikwiami błogosławionego (każda parafia otrzymała je dziesięć lat temu z okazji ich peregrynacji).

Triduum ku czci bł. Jakuba Strzeмиę (na tyle, na ile pozwoliły warunki sanitarne) zaplanowano w parafii św. Antoniego. W katedrze uroczysta msza święta miała zostać odprawiona 12 września. Zamiast kongregacji ogólnej na mszę i spotkanie do kurii zostali zaproszeni jedynie księża dziekani. Sam metropolita zapowiedział spotkanie w mniejszych grupach, w czasie dni skupienia dekanalnych. W Kryśowicach, jak co roku, miały się odbyć „Dożynki”, ale w mniejszym gronie²⁵.

Dopiero rok później, 19 czerwca 2021 roku, biskupi Kościoła rzymskokatolickiego na Ukrainie wydali *Komunikat o skasowaniu dyspensy*. Podkreślili wielkie możliwości i wartość współczesnych środków komunikacji. Jednocześnie zauważyli ogromną różnicę między uczestnictwem w mszy świętej online i na żywo. Od 24 czerwca 2021 roku, biorąc pod uwagę sytuację zagrożenia epidemiologicznego, zniesli dyspensę dotyczącą zwolnienia z udziału w Eucharystii w świątyni. Jeżeli ktoś był chory lub istniały poważne przyczyny, z powodu których nie mógł w niej uczestniczyć, wtedy dopuszczono możliwość połączenia się online bez zaciągnięcia grzechu. Zachęcili wszystkich wiernych, aby powrócili do Źródła Łaski. Podkreślili, że dzieci i młodzież „wychodzą z sytuacji epidemiologicznej poranieni duchowo” z powodu zagrożeń, jakie niesie internet. Przypomnieli nie tylko to, że Bóg czeka z przebaczeniem i łaską

25 M. Mokrzycki, *Zwracam się do Was w bardzo szczególnym czasie*, Lwów 28 sierpnia 2020, N. 387/2020.

na każdego, lecz także słowa Pana Jezusa, który zapraszał do spożywania Jego Ciała i Krwi w Eucharystii²⁶.

Podsumowując pierwszą część prezentacji sytuacji epidemiologicznej na Ukrainie, warto podkreślić, że wychodzenie z niej było i nadal jest bardzo powolne. Skutki są zależne od umiejętności indywidualnego nastawienia. Każdy w miarę własnych zdolności i siły duchowej odnajdywał się w nowej rzeczywistości, która ogarnęła rodziny, Kościół i kraj.

Przykładem indywidualnego podejścia w archidiecezji lwowskiej są wyznania kilku proboszczów, którzy znaleźli się w takich samych warunkach, ale każdy z nich – wsłuchując się w głos przełożonych, wskazówek ministerstwa zdrowia, zarządzeń państwowych – prowadził pracę duszpasterską zgodnie z własnym sumieniem, umiejętnościami oraz lękiem lub jego brakiem.

3. UCZESTNICTWO WIERNYCH KOŚCIOŁA LWOWSKIEGO W ŻYCIU LITURGICZNO-SAKRAMENTALNYM. INDYWIDUALNA APLIKACJA ROZPORZĄDZEŃ SANITARNYCH PRZEZ POSZCZEGÓLNYCH DUSZPASTERZY

Aby uzyskać informację na temat działalności Kościoła lwowskiego w okresie restrykcji epidemiologicznych, przeprowadziłam wywiady z proboszczami pięciu parafii lwowskich. We Lwowie istnieje dziewięć parafii rzymskokatolickich (nie została uwzględniona parafia Matki Bożej Gromnicznej prowadzona przez oo. dominikanów, parafia Matki Bożej Cudownego Medalika w dzielnicy Lewandówka – misjonarze Wincentego a Paulo, parafia Miłosierdzia Bożego na ul. Rzędnej oraz św. Marii Magdaleny, prowadzona przez oo. oblatów). Wybrano cztery parafie znajdujące się niejako na czterech stronach miasta oraz jedną parafię-matkę, czyli katedrę usytuowaną w samym sercu miasta.

26 Єпископи Римсько-католицької Церкви України, *Комунікат про скасування звільнення (диспенсації) вірних від обов'язкової участі у Недільних Месах на період пандемії*, 19 червня 2021 року, № 34/2021, <https://antoni.lviv.ua/uk/комунікат-про-скасування-звільнення/> (dostęp: 01.12.2021).

Z analizy przeprowadzonych rozmów wynika, że każdy z duszpasterzy po swoim odnosił się do zarządzeń biskupów obrządku rzymskokatolickiego, zwłaszcza w sprawie dodatkowych mszy świętych, do których byli zachęceni duszpasterze na czas ogłoszonej pandemii, aby nikomu nie ograniczyć dostępu do Jezusa Eucharystycznego oraz do innych sakramentów.

W okresie wielkanocnym roku 2020 ks. Grzegorz Draus zorganizował dla parafian w Wielki Czwartek trzy liturgie, w Wielki Piątek – również trzy oraz cztery liturgie paschalne (dwóch kapłanów odprawiło po dwie). Parafia jest młoda, niedawno został poświęcony nowo wybudowany kościół. Dzięki otwartości i ofiarności kapłanów pracujących przy ul. Stryjskiej w liturgiach brało udział wiele katolików także z innych parafii lwowskich²⁷, gdzie nie było dodatkowych Eucharystii – a mianowicie w katedrze²⁸ oraz u oo. franciszkanów na ul. Łyczakowskiej²⁹.

W małej wspólnotce Matki Bożej Nieustającej Pomocy na Zboiskach, liczącej około 50 parafian, gdzie w normalnych warunkach w tygodniu jest odprawiana tylko jedna msza święta (rano lub wieczorem), w czasie ogłoszonej pandemii odprawiano dwie msze dziennie: rano i wieczorem, aby każdy, kto tego pragnął, mógł uczestniczyć w którejś z nich. W niedzielę dwaj kapłani jednocześnie odprawiali msze święte: jeden w kościele, a drugi w dolnej kaplicy. Triduum 2020 roku odbywało się normalnie. Proboszcz podkreślił, że wierni rozeszli się po kościele, po wielkim chórze i kaplicy. Dbano o to, aby wszyscy chętni mogli skorzystać z udziału w mszy świętej. Nigdy nie odwoływano Eucharystii. Po zniesieniu dyspensy powrócono do zwykłego porządku³⁰.

Na Sichowie proboszcz Jacek Kocur w święta wielkanocne 2020 roku, gdy w liturgii mogło brać udział tylko dziesięć osób, zorganizował dodatkowe msze święte, zwłaszcza w niedzielę. Odprawiano nawet siedem Eucharystii, aby każdy mógł wziąć udział we mszy świętej. Na święta Bożego Narodzenia została z kolei wprowadzona podwójna pasterka: w języku polskim i ukraińskim, dzięki czemu dwa razy więcej wiernych mogło

27 *Relacja ks. Grzegorza Drausa, proboszcza parafii św. Jana Pawła II, Lwów, 06.01.2022.*

28 *Relacja ks. Jana Nikla, proboszcza parafii katedralnej Matki Bożej Wniebowziętej, Lwów, 07.01.2022.*

29 *Relacja o. Mikołaja Oracza, proboszcza parafii św. Antoniego, Lwów, 07.01.2022.*

30 *Relacja ks. Mikołaja Lipitaka, proboszcza parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy, Lwów, 06.01.2022.*

uczestniczyć w liturgii³¹. Przybywali tu katolicy także z innych parafii, w których nie mieli zapewnionych takich możliwości.

U ojców franciszkanów, w czasie surowych restrykcji, we mszy mogli uczestniczyć tylko ci wierni, którzy zamówili intencję, a reszta według zapisów (w sumie dziesięć osób). Nigdy nie było odprawianej dodatkowej mszy. W Triduum 2020 brali udział jedynie franciszkanie i siostry habitowe oraz organista z żoną³².

W katedrze, zgodnie z przepisami, dziesięć osób brało udział w Eucharystii i nabożeństwach w kaplicy, w zakrystii, później w kaplicy św. Józefa. Warto zauważyć, że parafia znajduje się w samym centrum miasta, czyli pod ostrzałem władz świeckich. Z kolei Triduum Paschalne 2020 odbywało się przy drzwiach zamkniętych. Obecni byli zaproszeni goście³³. Dodatkowych mszy nie zorganizowano, mimo że prosili o to biskupi na początku ogłoszenia pandemii.

Ks. Grzegorz Draus pytany o transmisje mszy podkreślił, że w jego parafii wierni mieli zagwarantowany dostęp do udziału w mszach na żywo, dlatego transmisje online nie były niezbędne i wkrótce po ich rozpoczęciu zostały zaniechane. Po odwołaniu dyspensy parafia nie prowadziła transmisji nabożeństw. Wszyscy powrócili do udziału w Eucharystii w kościele³⁴.

Proboszcz parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy wyznał, że w mszach online uczestniczyli ci sami wierni, którzy byli w kościele. Robili to jedynie z ciekawości. Dlatego po zniesieniu dyspensy zaprzestano transmisji³⁵.

Natomiast na Sichowie, w parafii św. Michała Archanioła, w czasie pandemii oglądalność transmisji mszalnych była większa niżeli udział w liturgii na żywo. Po zniesieniu dyspensy pozostawiono jedną transmisję mszy głównej dla ludzi starszych, chorych, mam z małutkimi dziećmi oraz tych parafian, którzy chcą sobie przypomnieć ogłoszenia parafialne³⁶.

31 *Relacja ks. Jacka Kocura, proboszcza parafii św. Michała Archanioła, Lwów, 06.01.2022.*

32 *Relacja o. Mikołaja Oracza, dz. cyt.*

33 *Relacja ks. Jana Nikla, dz. cyt.*

34 *Relacja ks. Grzegorza Drausa, dz. cyt.*

35 *Relacja ks. Mikołaja Lipitaka, dz. cyt.*

36 *Relacja ks. Jacka Kocura, dz. cyt.*

U ojców franciszkanów w czasie pandemii wiele osób uczestniczyło w nabożeństwach online, gdyż w transmisjach był dźwięk bardzo dobrej jakości. W styczniu 2021 roku, w tygodniu, mszę świętą oglądały 3–4 osoby, a w niedzielę proporcje były następujące: na żywo uczestniczyło w niej 100 osób, a online – 40³⁷.

W parafii katedralnej od momentu ogłoszenia pandemii zorganizowano transmisje wszystkich nabożeństw, które odbywały się w świątyni. Nie zaprzestano ich po zniesieniu dyspensy. Proboszcz zauważył, że wszystkie niedzielne msze ogląda około 300 osób. Są to parafianie „nieumocnieni”, czyli ci, którzy kiedyś stali pod kościołem. Teraz nadarzyła się im taka okazja, więc usprawiedliwiają swoje lenistwo. Online uczestniczą także babcie, które nie są wypuszczane z domu przez dzieci i wnuków z obawy przed zarażeniem³⁸.

Kapłani różnie potraktowali możliwość przyjmowania komunii świętej na rękę jako formę alternatywną. Ks. Grzegorz Draus opowiedział, że w ogóle nie było ogłoszenia w ich parafii o takiej możliwości, a mimo to kilka osób przyjmowało komunię w taki sposób³⁹.

W parafii oo. zmartwychwstańców na Zboiskach Ciało Pańskie na rękę przyjmowała jedynie jedna osoba lub dwie. Pochodziły z Polski. Kapłani przedstawili wiernym dwie formy możliwości przyjmowania komunii – tradycyjną na kolanach i do ust oraz na rękę. 98% pozostało przy tradycyjnej formie: na klęcząco, do ust⁴⁰.

W Sichowie w parafii św. Michała Archanioła, według relacji proboszcza, „w czasie trwania zaostreżeń epidemiologicznych nikt nie chciał przyjmować komunii na rękę, wszyscy przyjmowali na klęcząco i do ust”⁴¹.

W parafii oo. franciszkanów komunია święta była udzielana wyłącznie procesyjnie i na rękę, co spowodowało, że tradycyjni wierni odeszli (w lwowskiej archidiecezji tradycyjnie udziela się komunii na klęcząco i do ust). Sympatycy św. Antoniego (wtorkowe liturgie) w większości odeszli właśnie z tego powodu. Od marca 2021 roku został zmieniony proboszcz i pojawiły się dwie formy przyjmowania komunii: w procesji do ust

37 *Relacja o. Mikołaja Oracza*, dz. cyt.

38 *Relacja ks. Jana Nikla*, dz. cyt.

39 *Relacja ks. Grzegorza Drausa*, dz. cyt.

40 *Relacja ks. Mikołaja Lipitaka*, dz. cyt.

41 *Relacja ks. Jacka Kocura*, dz. cyt.

i w procesji na rękę. Według nowego proboszcza „nadal na rękę komunie przyjmuje 90% , a jedynie 10% wróciło do formy tradycyjnej”⁴².

W katedrze zaś komunია święta cały czas była przyjmowana na kolanach do ust. Na rękę przyjmujmowała ją znikoma liczba osób „w przekonaniu, że to im pomoże uratować się przed zakażeniem”⁴³.

Czas pandemii różnie wpływał na stan psychiczny i duchowy wiernych. Biskupi, jak już wspominaliśmy, zachęcali wiernych do rzetelnego rachunku sumienia oraz dobrej spowiedzi. Niektórzy bez zmian, regularnie odwiedzali konfesjonały w parafiach, gdzie kapłani prowadzili wzmożone dyżury, a niektórzy odkładali spowiedź na „lepsze czasy”.

W parafii św. Jana Pawła II liczba spowiadających się po pandemii nie uległa zmianie. Proboszcz stwierdził, że nie było masowego strachu, ale zauważył, że przez lockdown ludzie raczej chętnie podchodzili do spowiedzi⁴⁴.

Również w parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy „ci, którzy regularnie spowiadali się, pozostali przy tej praktyce”. Proboszcz zauważył, że „wszystkie sakramenty były sprawowane w czasie ogłoszenia pandemii”. Pierwszą Komunię Świętą przeniesiono na okres wakacyjny. Aby uniknąć tłoku, odprawiono osobną mszę dodatkową dla dzieci pierwszokomunijnych, ich rodziców i gości. Zauważył, że spośród ośmiu osób, które przystąpiły do Pierwszej Komunii Świętej, pięć osób praktykuje spowiedź pierwszopiątkową. W czasie wzmożonych restrykcji sanitarnych chrzczone dzieci i miał miejsce sakrament bierzmowania⁴⁵.

W parafii na Sichowie wszyscy chętni mieli możliwość przystąpienia do spowiedzi. Kapłani sprawowali ten sakrament w kościele, w salce na dole, w innych pomieszczeniach. Jak zauważył proboszcz tej parafii, był jeden warunek: założenie maski ochronnej przez penitenta oraz spowiadającego. Wyznał, że „upadły” pierwsze piątki dzieci pierwszokomunijnych, gdyż nie zdążyła wytworzyć się tradycja⁴⁶.

Ojcowie franciszkanie również gorliwie pełnili dyżury w konfesjonale w oczekiwaniu na penitentów. O. proboszcz wyznał, że niektóre (pojedyn-

42 Por. *Relacja o. Mikołaja Oracza*, dz. cyt.

43 *Relacja ks. Jana Nikla*, dz. cyt.

44 *Relacja ks. Grzegorza Drausa*, dz. cyt.

45 *Relacja ks. Mikołaja Lipitaka*, dz. cyt.

46 *Relacja ks. Jacka Kocura*, dz. cyt.

cze!) osoby powróciły do spowiedzi po długim okresie pandemicznym, gdyż w czasie dyspensy nie korzystały z tego sakramentu⁴⁷.

Ks. Jan Nikiel stwierdził, że pierwszy rok pandemiczny okazał się kryzysowy dla sakramentu spowiedzi, mimo że podczas kwarantanny była ona dostępna dla każdego, gdyż kapłani pełnili dyżury w konfesjonałach. Jednak po zniesieniu dyspensy ci, którzy regularnie spowiadali się przed ogłoszeniem pandemii, powrócili do tej praktyki. Obecnie najczęściej jest spowiedzi z okazji pierwszego piątku, pierwszej soboty i pierwszej niedzieli. Do praktyki spowiedzi z okazji pierwszej niedzieli miesiąca powrócili ludzie przyjeżdżający z okolicznych wsi do parafii katedralnej⁴⁸.

Stosunek do obowiązku noszenia masek był różny u duszpasterzy. W parafii św. Jana Pawła II „nie było problemu, jeżeli ktoś nie miał maski ochronnej. Natomiast ministranci nosili maski w czasie ostrych ograniczeń”⁴⁹.

W parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy zawsze była „wolność w noszeniu masek ochronnych”. Proboszcz podkreślił, że: „nikt nie był prześladowany”, jeżeli nie miał maski na twarzy⁵⁰. W parafii św. Michała Archanioła, jak wyraził się ks. Jacek Kocur, panowała „pełna wolność w noszeniu masek”⁵¹. Z kolei w parafii św. Antoniego wszyscy oprócz celebransa byli zobowiązani do założenia maski. Proboszcz mówił, że „noszenie masek pozostaje obowiązkowe dla wszystkich z wyjątkiem prezbitera”⁵².

W parafii katedralnej dopiero od godziny 10.00, kiedy zaczynała pełnić swoją posługę straż porządkowa, wchodzącym przypomniano o konieczności zakładania maski ochronnej. Natomiast na pierwszej mszy świętej większość uczestników liturgii przebywała w świątyni bez masek.

W parafii św. Jana Pawła II po ogłoszeniu pandemii zaczęto prowadzić katechezy przez internet. Proboszcz podkreślił, że „cieszyły się one ogromnym powodzeniem”. Udało się dzięki nim dotrzeć do większej liczby dzieci niż przed pandemią. Dzięki katechezom i zwiększonej liczbie nabożeństw dla wszystkich chętnych wzrosło zainteresowanie młodą pa-

47 *Relacja o. Mikołaja Oracza*, dz. cyt.

48 *Relacja ks. Jana Nikla*, dz. cyt.

49 *Relacja ks. Grzegorza Drausa*, dz. cyt.

50 *Relacja ks. Mikołaja Lipitaka*, dz. cyt.

51 *Relacja ks. Jacka Kocura*, dz. cyt.

52 *Relacja o. Mikołaja Oracza*, dz. cyt.

rafią⁵³. Ks. Grzegorz Draus stwierdził, że „roboty duszpasterskiej było więcej” w czasie zaostrenzonych rozporządzeń sanitarnych. Ludzie starsi potrzebowali pomocy w robieniu zakupów. Parafianie i księża chętnie angażowali się w niesienie pomocy, co, jak twierdzi proboszcz, „spowodowało wzmocnienie więzi” między parafianami oraz między parafianami a duszpasterzami. Parafianie chętnie brali udział w akcji „Podwieźć lekarza”, a ks. Draus z własnej inicjatywy został kapelanem szpitala zakaźno-covidowego⁵⁴.

Na pytanie o liczbę parafian, którzy wrócili po zaostreniach sanitarno-pandemicznych, ks. Draus odpowiedział, że w parafii św. Jana Pawła II „liczba parafian wzrosła dzięki temu, że umiejętnie przygarnięto chętnych do uczestniczenia w życiu sakramentalnym w czasie ostrych restrykcji epidemiologicznych. Oni zostali parafianami z wdzięczności”⁵⁵.

Na Zboiskach w parafii oo. zmartwychwstańców „wszyscy powrócili do wspólnoty parafialnej z wyjątkiem nielicznych rodzin (inteligencji), którzy nadal prowadzą życie duchowe online”. Proboszcz tej parafii wyznał, że po pandemii liczba parafian zwiększyła się i nadal się zwiększa, ciągle przybywają nowe rodziny i młode małżeństwa. Wzrasta także liczba dzieci i młodzieży⁵⁶. Z pewnością jest to skutek wzmoczonej pracy duszpasterskiej w czasie zaostreń sanitarnych, a także tego, że kapłani parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy potrafili przy zachowaniu wszystkich norm sanitarnych stworzyć atmosferę normalności, która nie segregowała wiernych na lepszych i gorszych, na zdrowych i zakażających. W okresie bożonarodzeniowym na przełomie lat 2020–2021 „ludzie chętnie zapraszali księży z wizytą duszpasterską kolędową”⁵⁷.

Do parafii św. Michała Archanioła „nie wszyscy wrócili po zniesieniu dyspensy, niektórzy wykorzystali ją jako pretekst, aby odejść od praktyk religijnych”, co zauważył proboszcz. Stwierdził, że odpadli „nowi wierni”, gdyż zabrakło im „tradycji” niedzielnej i świątecznej mszy. W ich miejsce pojawia się zaś co niedzielę nowa rodzina⁵⁸.

53 *Relacja ks. Grzegorza Drausa*, dz. cyt.

54 *Relacja ks. Grzegorza Drausa*, dz. cyt.

55 *Relacja ks. Grzegorza Drausa*, dz. cyt.

56 *Relacja ks. Mikołaja Lipitaka*, dz. cyt.

57 *Relacja ks. Mikołaja Lipitaka*, dz. cyt.

58 *Relacja ks. Jacka Kocura*, dz. cyt.

Do praktyk religijnych na Łyczakowie, jak stwierdził o. proboszcz⁵⁹, po skasowaniu dyspensy „wróciło 90% wiernych, starsi pozostali online, gdyż przyzwyczaili się”.

Natomiast w katedralnej parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny „po zniesieniu norm sanitarnych wróciła do praktyk religijnych nieco więcej niż połowa parafian”. Ks. proboszcz twierdzi, że mimo to „większa liczba wiernych przystępuje do komunii, niżeli miało to miejsce przed pandemią. Przy 2000 wiernych komunię przyjmowało 30% wiernych obecnych na mszy, obecnie przy mniej więcej 1000 wiernych komunię przyjmuje 60%”. Zmniejszyła się także liczba ślubów „o połowę, odpadli ci, którzy przyjeżdżali brać ślub zza granicy. Spowodowały to ograniczenia sanitarne”. Ks. Jan Nikiel, podsumowując, stwierdził: „Po rozluźnieniu ciężko jest zacisnąć pasek”⁶⁰.

4. WNIOSKI

Ci, dla których Kościoł Chrystusowy był fundamentem życia, nie zrezygnowali z Niego mimo zakazów i ograniczeń w korzystaniu z życia sakramentalnego, zwłaszcza z Eucharystii. Natomiast ci, którzy byli nieumocnieni – poczuli ulgę, poczuli się zwolnieni z chodzenia do kościoła na niedzielną i świąteczną liturgię.

Z analizy relacji księży proboszczów wynika, że ci duszpasterze, którzy zrobili wszystko co w ich mocy, by wierni czuli się „normalnie” w Kościele w czasie trudnym, w okresie zagrożenia wzmocnili ich więź z Kościołem, z Chrystusem, z parafianami i w rodzinach. Uczynili serca swoje i swoich parafian bardziej wrażliwymi na potrzebujących. Dzięki takiej zapobiegliwości i otwartości na potrzeby, przede wszystkim duchowe, wiernych liczba parafian w ich wspólnotach się nie zmniejszyła, a wręcz wzrosła. Daje to odpowiedź na pytanie: „Czego ludzie potrzebują, gdy im ciężko, gdy brakuje dochodów, gdy tracą pracę, gdy lęk stanowi zagrożenie nie tylko dla ich zdrowia, lecz także dla życia?”. Potrzebują dostępu do życia sakramentalnego, a zwłaszcza do Jezusa Eucharystycznego; do duszpasterzy, z ust których mają prawo usłyszeć słowa Dobrej Nowiny, u których

59 *Relacja o. Mikołaja Oracza*, dz. cyt.

60 *Relacja ks. Jana Nikla*, dz. cyt.

chcą skorzystać z posługi sakramentalnej i rady duchowej. Właśnie do tego biskupi zachęcali kapłanów, prosząc, aby w czasie trwającej pandemii towarzyszyli wiernym. Ci, którzy być może z narażeniem własnego zdrowia i życia, a także pod groźbą kar pieniężnych ze strony władz państwowych, ofiarnie nieśli posługę duszpasterską, nie mają powodów do narzekania. Raczej są dumni i zadowoleni z tego, że ich parafie się rozwijają i już dostrzegają owoce swoich wysiłków duszpasterskich.

BIBLIOGRAFIA

- Biskupi Rzymsko-Katolickiego Kościoła w Ukrainie, *W tym trudnym czasie*, Uroczystość Świętego Józefa, 19 marca 2020 roku, N. 8/2020.
- Mokrzycki M., *Dekret*, 14 marca 2020, nr 87 VB 2–12/20.
- Mokrzycki M., *Dekret*, Lwów, 23 marca 2020 roku, nr 91 VK-3/20.
- Mokrzycki M., *Komunikat*, 28 maja 2020.
- Mokrzycki M., *Nigdy nie przypuszczałem*, Lwów, 21 marca 2020, nr 90/2020.
- Mokrzycki M., *Zwracam się do Was w bardzo szczególnym czasie*, Lwów, 28 sierpnia 2020, nr 387/2020.
- Relacja ks. Grzegorza Drausa, proboszcza parafii św. Jana Pawła II*, Lwów, 06.01.2022.
- Relacja ks. Jacka Kocura, proboszcza parafii św. Michała Archanioła*, Lwów, 06.01.2022.
- Relacja ks. Jana Nikla, proboszcza parafii katedralnej Matki Bożej Wniebowziętej*, Lwów, 07.01.2022.
- Relacja ks. Mikołaja Lipitaka, proboszcza parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy*, Lwów, 06.01.2022.
- Relacja o. Mikołaja Oracza, proboszcza parafii św. Antoniego*, Lwów, 07.01.2022.
- Благословення столу перед споживанням великодніх страв в неділю воскресіння Господнього.*
- Верховна Рада ввела адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення правил карантину при коронавірусі. Офіційний сайт Національної поліції*, <https://www.npu.gov.ua/news/golovne/verhovna-rada-vvela-administrativnu-ta-kriminalnu-vidpovidalnist-za-porushen->

nya-pravil-karantinu-pri-koronovirusi/?fbclid=IwAR2UXTCUWDHl6710yT_oLftjJgLoxH-44Trpf3oxwUq1PFMrWR88nt2ya9s (dostęp: 01.12.2021).
ВРЦіРО обговорила з головою Нацполіції роботу храмів під час карантину, http://rkc.lviv.ua/news_view-vrciRO_obgovorula_z_golovoju_Nacpolicii_robotu_xramiv_pid_chas_karantunu-ua (dostęp: 17.10.2021).

Домашня літургія слова, <http://nedilya.tilda.ws/> (dostęp: 09.10.2021).

Єпископи Римсько-Католицької Церкви в Україні, *Інструкції для Пастирів щодо святкування Великого Тижня і Пасхального Тридення у 2020 році у випадку продовження карантину*, 27 березня 2020 року, № 10/2020.

Єпископи Римсько-католицької Церкви України, *Комунікат про скасування звільнення (диспенсації) вірних від обов'язкової участі у Недільних Месах на період пандемії*, 19 червня 2021 року, № 34/2021, <https://antoni.lviv.ua/uk/комунікат-про-скасування-звільнення/> (dostęp: 01.12.2021).

Звернення Єпископів Римсько-Католицької Церкви в Україні з приводу ситуації навколо епідемії коронавірусної інфекції, <http://ewtn.org.ua/novyna/zvernennya-epyskopiv-rymsko-katolytskoyi-tserkvy-v-ukrayini-z-pryvodu-sytuatsiyi-navkolo-epidemiyi-koronavirusnoyi-infektsiyi/> (dostęp: 10.10.2021).

Звернення Ради єпископів міста Львова до мешканців через загострення епідситуації в місті, у зв'язку із поширенням COVID-19, <https://city-adm.lviv.ua/news/society/religion/284694-rada-epyskopiv-lvova-opryliudnyla-zvernennia-do-virian-cherez-zahostrennia-epidsytuatsii-v-misti> (dostęp: 01.11.2021)

Кабінет Міністрів України, *Постанова від 11 березня 2020 р. № 211, Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19*, <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim11032orennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19> (dostęp: 01.11.2021).

Карантин в Україні: які обмеження скасовано з 5 червня, <https://www.slovoidilo.ua/2020/06/05/novyna/suspilstvo/karantyn-ukrayini-yaki-obmezhenya-skasovano-5-cherwnya> (dostęp: 01.11.2021).

Карантинні обмеження будуть поступово послаблюватися – рішення Уряду, <https://auc.org.ua/novyna/karantynni-obmezhenya-budut-postupovo-poslablyuvatysya-rishennya-uryadu> (dostęp: 03.11.2021).

Конференція Римсько-католицьких Єпископів України, *Рекомендації для пастирів у часі універсальної пандемії коронавірусу*.

Уряд подовжив адаптивний карантин до 31 жовтня, <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-podovzhiv-adaptivnij-karantin-do-31-zhovtnya> (дostęp: 02.12.2021).

Мокшицький М., *Комунікат*, 28 квітня 2020 року № 22/2020.

Пиль Я., Коментар щодо практики перших п'ятниць і субот у час пандемії, <http://liturgia-rkc.org.ua/index.php/novyny/153-komentar-shchodo-praktyky-pershikh-piatnyts-i-subot-u-chas-pandemii> (дostęp: 01.11.2021).

«Червона», «помаранчева», «жовта» та «зелена» зони карантину: де і які обмеження, <https://www.slovoidilo.ua/2020/09/14/infografika/suspilstvo/chervona-pomarancheva-zhovta-ta-zelena-zony-karantynu-yaki-obmezheniya> (дostęp: 01.12.2021).

ABSTRAKT

Kościół lwowski był zobowiązany do przestrzegania obostrzeń epidemiologicznych nałożonych przez władze państwowe. Biskupi także wprowadzili odpowiednie zalecenia i nakazy. Okazało się, że ludzie w sytuacji kryzysowej potrzebują dostępu do życia sakramentalnego, a zwłaszcza do Jezusa Eucharystycznego. Potrzebują też kontaktu z duszpasterzami, którzy głoszą im Dobrą Nowinę. Kapłani, którzy czasem z narażeniem własnego zdrowia i życia oraz pod groźbą kar pieniężnych, ofiarnie posługiwali duszpastersko, już dostrzegają owoce swoich pastoralnych wysiłków.

Słowa kluczowe: Kościół lwowski, kwarantanna, modlitwa, obostrzenia epidemiologiczne, pandemia, życie sakramentalne

